

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРАВОЗНАВСТВА

Нові умови розвитку нашого суспільства потребують значних змін у підготовці фахівців до педагогічної діяльності, підвищення вимог до якості їхньої освіти, яка безумовно впливає на формування професійної компетентності вчителя. Якість професійного становлення і розвитку особистості майбутнього вчителя багато в чому визначає характер і подальшу долю шкільної правової освіти, сприяючи приведенню її у відповідність до сучасних життєвих потреб країни.

У наш час теоретичні основи професійної підготовки вчителя до педагогічної діяльності, сутність і специфіку педагогічних умінь, механізми їх формування у професійно-педагогічній підготовці досліджували філософи, психологи і педагоги: О. Абдулліна, А.Алексюк, Г.Балл, М.Євтух, І.Зяюн, В.Кан-Калік, В.Ковальов, В.Козаков, М.Нікандров, Н. Ничкало, В.Семиченко, Б.Федоришин. Різні підходи до професійної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах розроблені в наукових працях І.Богданової, А.Ліненко, Л.Міщик, Г.Нагорної, Л.Савенкової, Г.Троцько.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів правознавства ще недостатньо досліджена в педагогічній теорії, а тому не знайшла належного відображення в практичній діяльності навчальних закладів, зокрема поза увагою дослідників все ще залишаються сутність і структура професійної компетентності, не дістали ґрунтовного розкриття її обґрунтування зміст, форми і методи формування компетентності майбутніх учителів правознавства в процесі їхньої фахової підготовки у вищих навчальних закладах України. Виникає необхідність і у розробці теорії і практики управління якістю підготовки фахівців як складової процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

Актуальність нашого дослідження визначається потребами загальноосвітніх шкіл у професійно підготовлених, компетентних учителях правознавства та недостатністю системних досліджень щодо підготовки у ВНЗ таких учителів.

Мета статті: розглянути сутність управління якістю як складової процесу формування професійної компетентності вчителя правознавства та визначити шляхи його покращення.

Міжнародна комісія з освіти у ХХІ ст. дійшла висновку, що майбутній прогрес людства залежить не стільки від економічного росту, скільки від рівня розвитку особистості. ЮНЕСКО пропонує перейти від класичного поняття "людські ресурси" до концепції "компетентності людини". "Компетентний", за словниками означає "освічений", "авторитетний". Великий тлумачний словник сучасної української мови свідчить, що "компетентний" – це той, який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований. Компетентність – доведена спроможність застосовувати знання та вміння.

Теоретичні і практичні аспекти управління якістю освіти ми розглядаємо в контексті реалізації компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу у ВНЗ. Компетентність при такому підході виступає кінцевим результатом якісної навчальної діяльності студента-випускника.

Результати дослідження та досвід практичної роботи свідчать про те, що на якість, як складову компетентності, впливають потреби, інтереси та мотиви навчальної діяльності студента. Потреби, на підставі яких формуються інтереси, – це основа професійного навчання. Потреба – внутрішній стимул будь-якої життєдіяльності і водночас ставлення до необхідних соціальних умов буття. У цьому сенсі потреба є виразом необхідності. Необхідність задоволення потреб – основа розуміння поведінки учасників навчально-виховного процесу, їх відносин, активності і пасивності. У порівнянні з потребами, інтереси виступають як причина діяльності. Потреби, інтереси та їх задоволення визначають зміст навчальної діяльності студентів. Мотивацію ми розуміємо як процес актуалізації навчального мотиву і його функціонування – внутрішнього спонукання до діяльності в певному напрямку. Мотивація здійснюється як процес забезпечення пріоритетності діяльності, що є однією з можливих за певних обставин.

"Мотивація" та "мета" тісно пов'язані між собою: те, що в одному значенні є інтересом, в іншому може бути метою. А в певних випадках можемо спостерігати повний збіг між потребою, інтересом та метою. Розвиток інтересу відбувається шляхом усвідомлення необхідності задоволення потреби та пошуку можливостей її задоволення. Інтерес орієнтований на засоби діяльності. Можливості задоволення освітянських потреб багато в чому залежать від становища студента у ВНЗ.

Організація процесу навчання з конкретного метою – це завжди управління ним. На відміну від поняття "організація", поняття "управління" вужче, воно передбачає свідомий характер діяльності з боку учасників цього процесу і залежить від суспільних інтересів. Співвіднесення результатів такої діяльності з метою супроводжується алгоритмом утворення особливих форм поняття "ефективність". Ефективність – співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами. Вона проявляється в сукупності здійснених видів навчально-виховної діяльності. З цією метою використовують окремі аспекти ефективності, виражені різними її критеріями. Практикою доведено, що від правильного складання планів, програм, постановки завдань на рівні деканату і кафедр, в яких усвідомлюються потреби формування компетентних учителів правознавства, істотно залежить ефективність самої управлінської діяльності.

Поняття "ефективність" нерозривно пов'язане з поняттям "якість". Оцінки якості потребує кожна управлінська і навчально-виховна дія. Проте, як свідчить досвід управлінської роботи на посаді декана факультету, дуже часто це робиться або інтуїтивно, або використовуються чіткі індикатори й показники. У своїй практичній діяльності ми використовували другий спосіб виміру.

Головна мета освіти як соціального інституту – максимальне задоволення потреб суспільства в компетентних фахівцях. З погляду розглянутих вище понять, якість підготовки спеціаліста буде похідною від потенційних можливостей ВНЗ, рівня технологій навчання, досконалості організації й управління і є складовою процесу формування компетентного вчителя.

Якість – ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги. Термін "якість" можна вживати з такими прикметниками як погана, добра або відмінна. Якість результату навчальної діяльності – це сукупність різних видів компетентностей випускника ВНЗ, що призначені для задоволення певних соціальних потреб. Якість результату такої навчально-виховної діяльності залежить від різних її компонентів і чинників: суб'єкта, предмета, засобів, технологій навчання, мети, умов, операцій діяльності, її організації тощо. Сутність положення про підвищення ефективності й якості полягає в тому, що жодна з них не повинна зростати за рахунок іншої. Цей процес має бути спільним і одночасним. Тому у ВНЗ (на факультетах) повинна функціонувати система управління якістю, яка спрямовує та контролює діяльність усіх працівників. Управління якістю доцільно будувати на координації діяльності, яка полягає у спрямуванні та контролюванні всієї роботи щодо якості. Так, на соціально-гуманітарному факультеті Бердянського державного педагогічного університету активно застосовується система управління якістю згідно з існуючим стандартом ISO 9001:2000, про що свідчить наявність сертифіката і систематичні внутрішні й зовнішні аудити. Це сприяє покращенню

формуванню компетентних фахівців.

Аналізуючи різні погляди дослідників на суть поняття "компетентність" та враховуючи специфіку діяльності вчителя правознавства, ми вважаємо, що під професійно-педагогічною компетентністю слід розуміти інтегральну професійно-особистісну характеристику випускника педагогічного ВНЗ, яка зумовлена, зокрема, спеціальними знаннями, уміннями, здатністю і готовністю здійснювати спеціальні види правовиховної і профілактичної роботи відповідно до прийнятих у соціумі на даний момент морально-правових норм.

У ряді випадків дослідниками визначаються "ключові компетентності" вчителя. Вони вбирають аксіологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну, етичну, соціальну і поведінкову складові змісту його діяльності. У це поняття закладена також ідеологія формування змісту діяльності "від результату". Результати навчання виражаються в збільшенні обсягу знань, умінь, навичок, досвіду творчої діяльності, досвіду емоційно-ціннісного ставлення, досвіду професійно-особистісного розвитку. Ключові професійні компетентності є базовими, універсальними, можуть переноситися, вони інтегровані, багатофункціональні, надпредметні і міждисциплінарні, багатомірні (включають дослідницькі, аналітичні, комунікативні, прогностичні й інші розумові процеси).

У структурі ключових професійних компетентностей вчителя правознавства, доцільно виділяти спеціальну компетентність – опанування власне професійною діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; соціальну компетентність – опанування спільною професійною діяльністю, схильність до співробітництва, соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці; особистісну компетентність – володіння прийомami особистісного самовираження і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості; індивідуальну компетентність – володіння прийомami самореалізації й розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного росту, здатність до індивідуального самозбереження, уміння не піддаватися професійному старінню, уміння організувати раціонально свою працю без перевантажень.

Особливо важливою у вчителя правознавства є його освітня компетентність, що забезпечує змістову і технологічну сторону професійно-особистісного росту вчителя. Освітня компетентність передбачає сформованість "Я-концепції" вчителя та її регулюючу роль у безперервній професійній освіті, готовність до безперервного професійно-особистісного саморозвитку, освітню продуктивність.

Отже, показником успішного управління якістю підготовки фахівців є сукупність різних компетентностей у випускника ВНЗ. У навчальних закладах вона має специфічний характер і залежить не тільки від інформаційних, фінансових та інших витрат, а й постійно співвідноситься з поставленою метою.

Дослідницька робота автора статті дозволила визначити наступні шляхи удосконалення управління якістю та формуванням професійної компетентності в студентів-випускників:

1. Світовою практикою встановлено вісім принципів управління якістю, які керівництво ВНЗ різного рівня (зокрема факультету) може використовувати для поліпшення показників діяльності.

а) *Орієнтація на замовника.* ВНЗ (факультет) залежить від своїх замовників і тому повинен розуміти поточні та майбутні потреби замовників (заклади освіти), виконувати їхні вимоги і прагнути до перевищення їхніх очікувань.

б) *Лідерство.* Керівники встановлюють єдність мети та напрямів діяльності ВНЗ (факультету). Їм слід створювати та підтримувати таке внутрішнє середовище, в якому працівники можуть бути повністю залучені до виконання завдань, що стоять перед ВНЗ (факультетом).

в) *Залучення працівників.* Працівники на всіх рівнях становлять основу організації, і їхнє повне залучення дає змогу використовувати їхні здібності на користь ВНЗ (факультету).

г) *Процесний підхід.* Бажаного результату досягають ефективніше, якщо діяльність та пов'язаними з нею ресурсами управляють як процесом.

д) *Системний підхід* до управління ВНЗ (факультетом). Ідентифікація, розуміння та управління взаємопов'язаними процесами як системою сприяє результативнішому та ефективнішому досягненню цілей.

е) *Постійне поліпшення.* Постійне поліпшення діяльності факультету в цілому слід вважати незмінною метою ВНЗ.

ж) *Прийняття рішень на підставі фактів.* Ефективні рішення приймають на підставі аналізування даних та інформації.

и) *Взаємовигідні стосунки з постачальниками.* ВНЗ (факультет) та його постачальники (загальноосвітні навчальні заклади) є взаємозалежними, і взаємовигідні стосунки підвищують спроможність обох сторін створювати цінності.

2. Зміна методів, способів, форм, технологій навчальної діяльності як основних складових модернізації вищої освіти, метою якої є формування компетентностей фахівця.

3. Упровадження інтерактивного навчання, яке збільшує можливість формування компетентного фахівця.

4. Створення системи управління якістю, що сприяє ВНЗ (факультету) у підвищенні задоволеності замовників. Підхід, що спонукає керівництво факультету аналізувати вимоги замовників, визначати процеси, які сприяють отриманню компетентних вчителів, прийнятих для замовника, і забезпечувати постійний контроль цих процесів.

5. Для того щоб успішно керувати ВНЗ (факультетом) і забезпечувати його функціонування, необхідно спрямовувати та контролювати його діяльність систематично і відкрито. Це звичайно охоплює розроблення політики і цілей у сфері якості, планування якості, контроль якості, забезпечення якості і її поліпшення.

6. Підвищення реальної відповідальності керівників ВНЗ (факультету) за результати підготовки компетентних учителів. Активна участь керівництва відіграє істотну роль у розробленні і актуалізації результативної та ефективної системи управління якістю. Керівництво повинне надавати докази виконання своїх зобов'язань щодо розроблення та впровадження системи управління якістю і постійного поліпшення її результативності.

7. Щоб поліпшити показники діяльності ВНЗ (факультету) керівництво повинне залучати та підтримувати педагогічних працівників. Для цього доцільно: а) забезпечувати регулярну підготовку і планування професійного росту працівників; б) чітко визначити відповідальність та повноваження педагогічних працівників; в) формулювати індивідуальні та колективні цілі, управляти показниками процесів і оцінювати результат; г) сприяти залученню працівників до визначення цілей і прийняття рішень; д) відзначати досягнення і винагороджувати за них; сприяти відкритому обміну інформацією; е) постійно аналізувати потреби своїх працівників; є) створювати умови, які стимулюють нововведення; ж) забезпечувати ефективну колективну працю; з) забезпечувати обмін пропозиціями та думками; и) використовувати вимірювання задоволеності своїх працівників; і) вивчати мотиви влаштування працівників на роботу, а також причини і мотиви їхнього звільнення.

Персонал, залучений до навчально-виховної та іншої роботи, що впливає на підготовку компетентних вчителів правознавства, повинен бути сам компетентним, тобто мати належну освіту, професійну підготовку, кваліфікацію та досвід практичної роботи в закладах освіти.

8. Забезпечення необхідного рівня компетентності для ефективного та результативного функціонування факультету і кафедр. Воно передбачає аналіз фактичних та очікуваних потреб щодо компетентності порівняно з рівнями компетентності, які вже існують на факультеті. Підставою вивчення керівниками факультету потреб щодо компетентності є: майбутній попит відповідно до стратегічних та оперативних планів та цілей; передбачені потреби в заміні керівників і викладачів; оцінювання рівня компетентності окремих педагогічних та інших працівників для здійснення визначених видів діяльності; законодавчі вимоги і стандарти, дія яких поширена на факультет та зацікавлені сторони.

У результаті проведеного теоретико-емпіричного дослідження ми розглянули сутність управління якістю як складову частину процесу формування професійної компетентності вчителя правознавства та визначили шляхи його вдосконалення. Подальша дослідно-експериментальна робота автора пов'язана з розробкою технологічних правил і процедур побудови моделі формування професійної компетентності майбутнього вчителя правознавства та визначення педагогічних умов, які впливають на цей процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Євтух М.Б.* Пріоритети професійної підготовки вчителя в системі університетської освіти / Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: Зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України. -Харків: ОВС, 2002. – С. 66-76.
2. *Єрмаков І.* Навчання і компетентність: пошуки сенсу і змісту / Єрмаков І. // Завуч (Шкільний світ). - 2005. – №19. – С. 3-4
3. *Овчарук О.* Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Зб. Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: КІС, 2003. – 296 с.

Подано до редакції 21.08.09.

РЕЗЮМЕ

У статті розглянуто сутність процесу управління якістю підготовки вчителя правознавства та формування професійної компетентності такого вчителя. Розкриті принципи, на яких здійснюється ця робота, та умови, які впливають на її покращення.

Ключові слова: потреби, інтерес, мотивація, управління, якість, принципи, ефективність, компетентність.

Г.В. Кашикарёв

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ПРАВОВЕДЕНИЯ РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается суть процесса управления качеством подготовки учителя правоведения и формирование профессиональной компетентности такого учителя. Раскрыты принципы, на которых осуществляется эта работа, и условия, которые влияют на её улучшение.

Ключевые слова: потребности, интерес, мотивация, управление, качество, принципы, эффективность, компетентность.

G. V. Kashkaryov

MANAGING THE QUALITY OF SPECIALISTS' TRAINING AS AN INTEGRAL PART OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF A PROSPECTIVE LAW TEACHER SUMMARY

The article ascertains the essence of managing the quality of training law teacher and forming his/her professional competence. The author describes the principles and conditions that influence the effectiveness of this process.

Keywords: needs, interest, motivation, management, quality, principles, effectiveness, competence.
